

Nr 233.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443); given Stockholms slott den 24 mars 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443),

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Per Edvin Sköld.

Förslag
till
Lag

om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

Häriigenom förordnas, *dels* att § 24 mom. 1, § 27 mom. 1 A, § 36 mom. 1 och 2 samt § 37 värnpliktslagen den 30 juni 1936 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i § 27 samma lag skall efter mom. 2 införas ett nytt moment, betecknat 2 a, av nedan angivna lydelse:

§ 24.

1. Till *linjetjänst* — — — värnpliktiga, nämligen:
- a) värnpliktiga, vilka — — — andra klass;
 - b) å sjömanshus — — — till sjöfart; samt
 - c) bland övriga — — — skall uppgå:
vid *hären* till 26,324 man, däri ej inräknade vare sig de under a) omförmälda eller de inom Gotlands militärområde inskrivna värnpliktiga;
vid *marinen* — — — omförmälda värnpliktiga; samt
vid *flygvapnet* — — — omförmälda värnpliktiga.

§ 27.

1. Utbildningstid för värnpliktiga, uttagna till linjetjänst.

- A. Till linjetjänst — — — — angives, nämligen:
- a) vid *infanteriet* — — — efter inskrivningsåret;
 - b) vid *kavalleriet* — — — efter inskrivningsåret;
 - c) vid *flottan*, de i § 24 mom. 1 b) omförmälda värnpliktiga i sammanlagt trehundrafyrtio dagar och övriga värnpliktiga i sammanlagt tvåhundra dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras antingen i en följd med början under inskrivningsåret eller nästföljande år eller ock, där Konungen till följd av särskilda omständigheter prövar nödigt, i två omgångar, av vilka den ena tager sin början under inskrivningsåret eller nästföljande år och den andra fullgöres före utgången av tredje året efter inskrivningsåret;
 - d) vid *kustartilleriet* — — — efter inskrivningsåret; samt
 - e) vid *flygvapnet* — — — efter inskrivningsåret.
-

2 a. Beredskapstjänstgöring.

Värnpliktig, som uttagits till *linjetjänst* vid *hären* eller till *ersättningsreserven*, är skyldig att under fredstid, där Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt och i den ordning Konungen bestämmer, fullgöra en beredskapsövning om högst trettio dagar före utgången av fjärde året efter inskrivningsåret.

§ 36.

1. Landstormen tillhörande — — — fem dagar.

Landstormen tillhörande — — — tolv dagar.

I § 24 mom. 1 b) omförmäld värnpliktig, som fullgjort jämlikt bestämmelsen i § 27 mom. 1 A c) honom åliggande tjänstgöring, är befriad från deltagande i landstormsövning. Sådan befrielse må ock kunna meddelas annan värnpliktig, som, på sätt Konungen närmare förordnar, styrker sig vara i besittning av viss befäls- eller specialutbildning.

2. Då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, må Konungen, efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla landstormen eller de större eller mindre delar därav, som finnas behövliga. Erfordras att landstorm är inkallad under längre tid, skall inkallad personal efter lämplig tidrymd såvitt möjligt avlösas.

§ 37.

Landstormen tillhörande värnpliktiga må icke användas utom riket, där ej fråga är om tjänstgöring å fartyg eller luftfartyg.

Denna lag träder i tillämpning omedelbart efter utfärdandet, där ej annat följer av nedanstående bestämmelser.

Den nya lydelsen av § 24 mom. 1 skall första gången tillämpas vid inskrivning av värnpliktiga år 1940. Emellertid skola 1,000 man av de år 1939 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga i den ordning Konungen närmare bestämmer överföras till linjetjänst; skolande av sistnämnda värnpliktiga 750 man tilldelas hären och 250 man marinen.

Den nya lydelsen av § 27 mom. 1 A c) skall första gången tillämpas å de i nämnda lagrum avsedda värnpliktiga, vilkas tjänstgöring påbörjas den 1 juli 1939 eller senare. För de i samma lagrum avsedda värnpliktiga, vilkas tjänstgöring påbörjats under första halvåret 1939, skall tjänstgöringstiden utgöra 260 dagar.

Bestämmelsen i § 27 mom. 2 a skall äga tillämpning å värnpliktiga, som inskrivits år 1936 eller senare.

Bestämmelsen i § 36 mom. 1 tredje stycket första punkten skall icke äga tillämpning å värnpliktiga, vilkas tjänstgöring påbörjats före den 1 januari 1939.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 24 mars 1939.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler vissa frågor om ändringar i värnpliktslagen m. m. samt anför:

Ändrade bestämmelser om linjekontingenternas storlek och tjänstgöringstidens längd.

I samband med framläggande av förslag till vissa åtgärder för förstärkande av den personella försvarsberedskapen har jag förut denna dag förordat vissa åtgärder i syfte att höja den personella beredskapen vid krigsmakten. Såvitt dessa beröra linjekontingenternas storlek och tjänstgöringstidens längd gå de i huvudsak ut på följande:

1) utökning av arméns linjekontingent med 750 man ävensom — såsom en övergångsåtgärd — överförande av 1,000 redan inskrivna ersättningsreservister till linjetjänst, därav 750 man till hären och 250 man till marinen (kustartilleriet);

2) utökning av den nuvarande tjänstgöringstiden, 200 dagar, för de av flottans värnpliktiga, som äro inskrivna å sjömanshus (de värnpliktiga i »allmän tjänst»), till 340 dagar för de under 1939 eller senare inskrivna och — såsom en övergångsåtgärd — till 260 dagar för dem, som omkring den 1 februari 1939 inryckt till tjänstgöring; i stället skola dessa flottans värnpliktiga befrias från landstormsövning; samt

3) införande av skydighet för värnpliktiga, uttagna till linjetjänst vid hären eller tillhörande ersättningsreserven, att under fredstid, om och i den mån Konungen så förordnade, före utgången av fjärde året efter inskrivningsåret fullgöra en beredskapsövning om högst 30 dagar.

Till följd av övningstidens ökning för flottans värnpliktiga i allmän tjänst föreslås, såsom jag även förut berört, att penningbidraget för dessa värnpliktiga skall från och med 211:e dagen utgå med ett till två kronor förhöjt belopp.

För genomförande av nämnda ändringar i de värnpliktigas tjänstgöring har inom försvarsdepartementet utarbetats förslag till ändringar i § 24 mom. 1, § 27 och § 36 mom. 1 värnpliktslagen. Någon ytterligare motivering för de föreslagna lagändringarna torde icke här vara erforderlig. Med avseende å ikraftträdandet av dessa ändringar stadgas i förslaget, att bestämmelsen om ökad uttagning till linjetjänst vid armén skall första gången tillämpas vid inskrivning av värnpliktiga år 1940, varjämte meddelas en bestämmelse om förut omnämnda överföring av redan inskrivna ersättningsreservister. Den

till 340 dagar ökade övningstiden för flottans värnpliktiga i allmän tjänst göres tillämplig å dem, som den 1 juli 1939 eller senare påbörja sin tjänstgöring, under det att den övergångsvis stadgade tjänstgöringstiden av 260 dagar göres tillämplig å dem, som börja sin tjänstgöring under första halvåret 1939. Skyldigheten att fullgöra beredskapsövning åläggas dem, som inskrivits 1936 eller senare. Från bestämmelsen om befrielse från landstomsövning för flottans värnpliktiga i allmän tjänst göres undantag för dem, vilkas tjänstgöring påbörjats före den 1 januari 1939. Med nu angivna undantag stadgas, att lagen träder i kraft omedelbart efter utfärdandet. Sistnämnda bestämmelse får emellertid huvudsakligen giltighet för de ändringar i § 36 mom. 2 och § 37, för vilka jag senare skall redogöra.

De nu ifrågakommande åtgärderna för den personella beredskapens stärkande föranleda även ändringar i inskrivningsförfordningen, till vilka jag i annat sammanhang torde få återkomma.

Bestämmelser om de värnpliktigas penningbidrag äro meddelade i kungörelsen den 5 mars 1926 (nr 60) angående avlöning för rullförings- (sjö- rullförings-) befäl och värnpliktiga under fredstid m. m. Därest riksdagen bifaller förslaget om höjt penningbidrag för de förut nämnda värnpliktiga vid flottan, torde jag sedermera få framlägga förslag till erforderlig ändring i nämnda kungörelse.

Ändrade bestämmelser om landstormens inkallande m. m.

I § 36 mom. 2 värnpliktslagen angivas förutsättningarna för landstormens inkallande. Sålunda stadgas i första stycket, att Konungen, efter statsrådets hörande, må för hemortens försvar till tjänstgöring inkalla landstormen eller de större eller mindre delar därav, som finnas behövliga. Enligt andra stycket äger Konungen, likaledes efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla sådana delar av landstormen, som erfordras till skydd för mobilisering av beväringen eller till skydd för särskilt hotade platser. Landstomsavdelning, som inkallats i enlighet med sist anförda bestämmelser, må likväl ej hållas samlad längre än högst femton dagar, såvida ej krig utbrutit före samma tids utgång. Slutligen må Konungen enligt tredje stycket i samma ordning till tjänstgöring inkalla sådan landstormen tillhörande värnpliktig, som är anställd å för krigsbruk i anspråk taget fartyg. Värnpliktig, som sålunda inkallas, må dock ej kvarhållas i tjänstgöring längre tid än som erfordras för hans ersättande med beväringen tillhörig värnpliktig, såvida krig ej dessförinnan utbrutit.

I § 37 värnpliktslagen stadgas, att landstormen icke må användas utom rikets gränser, dock att till landstormen hörande värnpliktig, som ingår i besättningen å för krigsbruk uttaget fartyg, må användas för tjänst å sådant fartyg jämväl utom riket.

I en den 4 mars 1939 dagtecknad skrivelse har chefen för försvarsstaben anført i huvudsak följande:

Någon bestämd åtskillnad mellan landstorm, som avses »för hemortens försvar» eller »till skydd för särskilt hotade platser» lärers svårligen kunna dragas. Till det territoriella luftförsvaret hörande förband äro hänförliga

till båda dessa kategorier, och detsamma gäller t. ex. landstormsförband, som avses för skydd av viktiga orter (områden) vid land- och sjögränsen, därest dessa förband — såsom i regel är fallet — uppsättas och användas inom områden, vilka äro att hänföra till »hemorten» i värnpliktslagens bemärkelse. Enär det vidare, bland annat med hänsyn till för landstormen påräknelig befälstillgång, i allmänhet icke är möjligt att organisera landstormsförband för lösande av allenast en, tydligt avgränsad uppgift, förekommer jämväl, att inom ett och samma landstormsförband vissa värnpliktiga kunna sägas tagas i anspråk »för hemortens försvar», medan andra åter snarare äro att hänföra till den kategori, som enligt värnpliktslagens terminologi »erfordras till skydd för mobilisering av beväringen eller till skydd för särskilt hotade platser» (t. ex. de delar av vissa förband, som avses för bevakning av viktiga skydds-föremål, såsom järnvägar m. m. inuti landet).

Beträffande stadgandet om hemförlovning av landstormsavdelning efter högst femton dagar må framhållas, att därigenom nödvändiggöras organisatoriska åtgärder, vilka dels inverka komplicerande på planläggningsarbetet i fred, dels uppställa ökade krav på fredsanskaffning av viss utrustning. Tillgången på specialutbildad personal — såsom vid luftvärnet — medgiver icke heller förbandens organiserande på två avlösningar, utan att kvaliteten inom varje avlösning avsevärt nedsättes.

I betraktande av den korta utbildningstid, som de värnpliktiga i vårt land äro underkastade, och som för de årsklasser, vilka under avsevärd tid framåt komma att tillhöra landstormen, varit ännu kortare än för närvarande, måste för övrigt den tid före ett eventuellt krigsutbrott, under vilken delar av landstormen kunna vara organiserade, anses såsom synnerligen välbehörlig för att höja de enskildas och förbandens användbarhet. I och för sig kan det därför icke anses ändamålsenligt att avlösa förband, som gjorts mera lämpade för sina uppgifter, än de eljest skulle ha varit och såsom en åtgärd med ytterst allvarliga följder måste betecknas en hemförlovning, som till åttlydnad av värnpliktslagen kan bli nödvändig vid ett tillfälle, då måhända det utrikespolitiska läget motiverar skärpt beredskap.

Därjämte kan det ifrågasättas, om icke upprepade inkallelser med femton dagars mellanrum äro ur samhällslivets synpunkt mera olägliga än den inkallade personalens kvarhållande i tjänst, så länge läget det fordrar eller till dess att, efter särskild prövning, bestämmelser om hemförlovning och eventuell avlösning kunna utfärdas.

Beträffande stadgandet om ersättande inom viss tid av landstormsmän, som äro anställda å för krigsbruk i anspråk taget fartyg, med beväringen tillhörande värnpliktiga må anföras, att besättningsbyte i större eller mindre omfattning kan äventyra ett fartygs användbarhet. Det är nämligen av stor vikt, att besättningen är väl förtrogen med fartyget och dess egenskaper. Särskilt gäller detta personal, som är avsedd för maskineriets handhavande.

Då olägenheterna med här åsyftade, i värnpliktslagen kvarstående restriktioner beträffande landstormens inkallande samt i fråga om den tid, som landstormen må hållas i tjänst, således äro av den art och omfattning, att de avsevärt bidra till att minska landstormens, respektive för krigsmakten ianspråktagna fartygs användbarhet, och då ifrågavarande restriktioner knappast torde medföra någon avgjord fördel ur samhällslivets synpunkt, synes en ändring i dessa hänseenden av värnpliktslagen vara påkallad. Lämpligast synes härvid vara att avfatta bestämmelserna för landstormen i nära anslutning till föreskrifterna i § 28, mom. 1 rörande beväringens inkallelse.

Det stadgade undantaget från bestämmelsen i § 27 värnpliktslagen, att landstormen icke må användas utom rikets gränser, torde avse de landstormsmän, som i fredstid ingå såsom besättningsmän å fartyg, avsedda att tagas i

anspråk för krigsmakten, och vilka behöva hållas ombord, även efter det fartyget tagits i bruk. Emellertid bör, såsom en inom försvarsstaben verkställd utredning visat, möjlighet beredas att i händelse av förstärkt försvarsberedskap eller mobilisering även *inkalla* landstormsmän till tjänst å fartyg och å luftfartyg, och dessa landstormsmän måste i så fall, i likhet med landstormsmän, som redan äro anställda å i § 37 angivna fartyg, kunna användas utom rikets gränser. Innehållet av § 37 bör således revideras i detta syfte.

I anslutning till vad sålunda anförts har chefen för försvarsstaben föreslagit, att de ifrågakommande lagrummen måtte erhålla följande lydelse:

§ 36.

2. Då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, må Konungen, efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla landstormen eller de större eller mindre delar därav, som finnas behövliga.

§ 37.

Landstormen må icke användas utom rikets gränser, dock att till landstormen hörande värnpliktig, som avses för tjänstgöring å fartyg eller luftfartyg, må användas för tjänst å sådant fartyg och luftfartyg jämväl utom riket.

Genom de betydelsefulla uppgifter med avseende å luftförsvaret, som numera tilldelats landstormen och vilka blivit än mera framträdande i följd av den på senare tid beslutade ökade anskaffningen av luftvärnsmateriel, har landstormen erhållit en i viss mån förändrad ställning i försvarsorganisationen. Härtill hava medverkat även andra försvarsförberedelser, vilka förutsetta, att landstormspersonal i avsevärd utsträckning tages i anspråk för uppgifter, som kräva specialutbildning. Landstormen har härigenom blivit ett led i hemortsförsvaret, som icke utan vidare kan ersättas av linjetrupporna, vilka för övrigt ha sina speciella uppgifter i försvarsorganisationen. Värnpliktslagens redan i och för sig icke särdeles klara gränsdragning mellan å ena sidan tjänstgöring »för hemortens försvar» och å andra sidan tjänstgöring »till skydd för mobilisering av beväringen eller till skydd för särskilt hotade platser» har härigenom kommit att te sig verklighetsfrämmande, och bestämmelsen, att landstormspersonalen vid det senare slaget av tjänstgöring skall hemförlovas efter femton dagar kan, såsom försvarsstabschefen påpekat, medföra allvarliga följder för försvarsberedskapen. En omarbetning av bestämmelserna i värnpliktslagen § 36 mom. 2 om landstormens inkallande och kvarhållande i tjänstgöring torde därför vara påkallad. Av chefen för försvarsstaben har därvidlag föreslagits, att förutsättningen för landstormens inkallande skulle vara densamma som för inkallande av beväringen, nämligen att rikets försvar eller säkerhet krävde åtgärden. Häremot synes intet vara att invända. Det torde i så hög grad vara en lämplighetsfråga, huruvida i ett kritiskt läge personal tillhörande beväringen eller landstormen skall i första hand inkallas, att uppställande av olika förutsättningar för olika slag av inkallelse icke bör ifrågakomma.

*Departements-
chefen.*

Beträffande kvarhållande av landstormspersonalen i tjänstgöring har försvarsstabschefen föreslagit, att de nu i lagen uppställda restriktionerna helt skulle bortfalla. Sätillvida är jag ense med nämnde chef, att någon bestämd

tidsfrist eller överhuvud någon ovillkorlig regel för hemförlovningen icke bör uppställas i värnpliktslagen. Man synes dock icke kunna bortse från det förhållandet, att fullgörandet av värnpliktstjänstgöring på det hela taget måste anses avsevärt mera betungande för personer i landstomsåldern än för dem, som tillhöra yngre årsklasser. Därtill kommer, att mobilisering av landstormsmän, vilka i stor utsträckning bekläda ledande och ansvarsfulla befattningar inom sina respektive verksamhetsgrenar, även ur samhällets synpunkt måste te sig mera oläglig än inkallande av beväringmän. Det synes mig därför självfallet, att vid partiell mobilisering av landstormen särskild uppmärksamhet måste ägnas frågan om personalens avlösning efter lämplig tidrymd. Om ej på annat sätt så åtminstone genom successiv hemförlovning och inkallelse av ersättningspersonal bör omsättning av personalen kunna äga rum. En erinran om att personalen såvitt möjligt skall avlösas efter lämplig tidrymd torde därför böra inflyta i lagtexten.

Mot den av chefen för försvarsstaben föreslagna modifikationen av förbudet att använda landstormen utom riket — innebärande dels undantag från nämnda förbud jämväl för det fall att landstormsman tjänstgör å luftfartyg, dels rätt att icke blott kvarhålla utan även inkalla besättningsman till utrikes tjänst — har jag i sak intet att erinra. I formellt hänseende torde dock det föreslagna stadgandet böra undergå någon jämkning.

I enlighet med vad nu anförts har inom försvarsdepartementet utarbetats förslag till ändrad lydelse av § 36 mom. 2 och § 37 värnpliktslagen. Lagändringarna föreslås, såsom förut berörts, skola träda i kraft omedelbart efter utfärdandet.

Departementschefens hemställan.

Efter att hava redogjort för de sålunda inom försvarsdepartementet upprättade förslagen till ändringar i vissa paragrafer i värnpliktslagen, innefattade i förslag till *lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443)* av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, ävensom för frågan om förhöjt penningbidrag till vissa värnpliktiga, hemställer departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels antaga nämnda förslag, *dels ock* besluta, att i fredstid penningbidraget till de i § 24 mom. 1 b) värnpliktslagen omfördälda värnpliktiga skall från och med tvåhundraelfte tjänstgöringsdagen utgå med två kronor om dagen.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Anders Broberg.